

აღმა სანიანი
1723-1790

ადამ სმიტი

გამთვლელთა ხალხთა
სიმდიდრის მუხრებისა
და
მიზღვრების შესახებ

ცემი I

თარგმნილი ინგლისურიდან
ფ. ბობიჩაიშვილის მიერ

ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი — 2007

დიზაინერ-დამკაბადონებელი: ქეთევან გოგავა
კორექტორები: ქეთევან ღონლაძე, სოფიო კველიშვილი

© 2007. ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ISBN 978-99940-68-27-2

შინაგაბისი

წინასიტყვაობა.....	7
თსტურუმის შესავალი და გეგმა.....	9
წიგნი პირველი. მიზანები შრომის პროდუქტიულობის გადინებისა და წახი, რომლის მიხედვით შრომის პროდუქტი გადინებისა და წინდება ხაზის სხვადასხვა ჯანსაღს შორის.....	13
თავი I. შრომის დანახი.....	15
თავი II. მიზანი, რომლის იწვევს შრომის დანახი.....	25
თავი III. შრომის დანახი ზღვარებიანი ბაზის მოსალოდნით.....	30
თავი IV. დანის წახი და დამუშავი.....	36
თავი V. სალომის დამინი და მომინიანი დანი, ან მინი შრომითი დანი და მინი დანი.....	44
სალომის დანის შიდადანი წინები.....	65
თავი VII. სალომის დანიანი და სხვათი დანი.....	74
თავი VIII. შრომის დანიანი.....	86
თავი IX. დანიანი დანი.....	114
თავი X. დანიანი და დანიანი შრომისა და დანიანი სხვადასხვა დამუშავებისა.....	128
განყოფილება I. დანიანიანი, რომელიც იწვევს დანიანი დანიანი.....	129
განყოფილება II. დანიანიანი, რომელიც იწვევს დანიანი დანიანი.....	152
თავი XI. მიწის დანი.....	184
განყოფილება I. მიწის პროდუქტი, რომელიც დანიანიანი დანიანი დანიანი.....	187
განყოფილება II. მიწის პროდუქტი, რომელიც დანიანიანი დანიანი და დანიანი.....	206
განყოფილება III. დანიანიანი შიდადანიანი იმ დანიანი პროდუქტების დანიანი- დანიანი, რომელიც დანიანიანი დანიანიანი დანიანი, და იმ დანიანი პრო- დუქტების დანიანიანი შიდადანიანი, რომელიც დანიანიანი დანიანიანი დანიანი, და იმ დანიანი პროდუქტების დანიანიანი შიდადანიანი, რომელიც დანიანიანი დანიანიანი დანიანიანი.....	222

<p>მომხილველს ვახსენებთ ლიხაბეჯების სვლილებასა და განსახილველ მოთხი საქმის განმარტებაში..... 225</p> <p> პირველი პუნქტი..... 225</p> <p> მეორე პუნქტი..... 242</p> <p> მესამე პუნქტი..... 243</p> <p>სვლილები შედგებაში მოქმედ და ვახსენებთ ლიხაბეჯებს შორის..... 264</p> <p>საქმის განმარტების, ხომალდის განსახილველ ვიდეოსებში, ხომ ვახსენებთ ლიხაბეჯებს განმარტების შემსახილველ..... 270</p> <p>საქმის განმარტების სხვადასხვა შემთხვევაში სანახი ნაწილი სამართლებრივი..... 271</p> <p> პირველი პუნქტი..... 272</p> <p> მეორე პუნქტი..... 274</p> <p> მესამე პუნქტი..... 286</p> <p>ვახსენებთ ლიხაბეჯების სვლილებათა მომხილველის დასახი..... 298</p> <p>საქმის განმარტების განმარტების სანახილველ განმარტების დასახი და თანხის დასახი..... 305</p>	<p>..... 225</p> <p>..... 225</p> <p>..... 242</p> <p>..... 243</p> <p>..... 264</p> <p>..... 270</p> <p>..... 271</p> <p>..... 272</p> <p>..... 274</p> <p>..... 286</p> <p>..... 298</p> <p>..... 305</p> <p>..... 310</p>
<p>წიგნი მეორე. ანტიპირის დახილველ და დამართება..... 323</p>	<p>..... 323</p>
<p>შესახი..... 325</p> <p>თავი I. ანტიპირის დახილველ..... 328</p> <p>თავი II. ანტიპირის, ხომალდის სანახილველ სანახილველ ანტიპირის განსახილველ ნაწილი, ანტიპირის ანტიპირის ანტიპირის სანახილველ..... 338</p> <p>თავი III. ანტიპირის დახილველ, ანტიპირის ანტიპირის და ანტიპირის ანტიპირის შედეგი..... 394</p> <p>თავი IV. ანტიპირის დახილველ ანტიპირის..... 418</p> <p>თავი V. ანტიპირის სხვადასხვა დამართება..... 429</p>	<p>..... 325</p> <p>..... 328</p> <p>..... 338</p> <p>..... 394</p> <p>..... 418</p> <p>..... 429</p>
<p>წიგნი მესამე. სანახილველ სხვადასხვა განმარტების სხვადასხვა საწილები..... 449</p>	<p>..... 449</p>
<p>თავი I. სანახილველ ანტიპირის განმარტების..... 451</p> <p>თავი II. ანტიპირის განმარტების ანტიპირის დახილველ ანტიპირის სანახილველ ანტიპირის..... 458</p> <p>თავი III. ანტიპირის განმარტების და განმარტების ანტიპირის სანახილველ ანტიპირის..... 473</p> <p>თავი IV. ანტიპირის ანტიპირის ანტიპირის ანტიპირის განმარტების..... 486</p>	<p>..... 451</p> <p>..... 458</p> <p>..... 473</p> <p>..... 486</p>
<p>მეორე მუხლი..... 502</p>	<p>..... 502</p>

წინასიფყაძმა

არსებობს წიგნები, რომლებსაც ყავლი არასდროს გასდით და ათეული წლებისა თუ საუკუნეების განმავლობაში მრავალი თავსატეხის შესაძლებელ პასუხს, უფრო კი თავსატეხ კითხვებს გვთავაზობენ ხოლმე. ერთ-ერთი ასეთი წიგნია ადამ სმიტის „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“.

ხშირად ამბობენ, რომ ამ წიგნმა ეკონომიკურ მეცნიერებაში ბიბლიის როლი შეასრულა: ბიბლიის ერთ-ერთი აღწერა გვეუბნება, რომ ბიბლიის შექმნიდან დღემდე ადამიანთა ცხოვრებასა და ურთიერთობებში არაფერი მომხდარა ისეთი, რომ ამ წიგნთა წიგნში ვერ იპოვო მისი განმარტება, აღწერა და/ან მინიშნება. ასევე შეიძლება ვთქვათ ადამ სმიტის წიგნზე: ეს წიგნი იმდენად სრულად აღწერს ეკონომიკურ ურთიერთობებს, რომ თავისუფლად შეგვიძლია ვთვათ, რომ ეკონომიკურ ურთიერთობებსა და ქცევაში არაფერია ისეთი, რომ ამ წიგნში არ იყოს ახსნილი ან აღწერილი.

„გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“ ავტორის სიცოცხლეში ოთხჯერ (1778, 1784, 1786, 1789) გამოიცა. ქართულად ეს ნაწარმოები პირველად 1938 წელს — ინგლისურიდან თარგმნა საქართველოში ეკონომიკური მეცნიერების ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა ფილიპე გოგიჩაიშვილმა.

მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკა, როგორც მეცნიერება ადამ სმიტის ამ წიგნში იღებს სათავეს, ადამ სმიტს სიტყვა „ეკონომიკა“ არ გამოუყენებია. მისთვის რომ გეკითხათ გლაზგოს უნივერსიტეტში მისი პოზიციის შესახებ — გეტყოდათ, რომ მორალის ფილოსოფიის პროფესორია. ეს შემთხვევითი კავშირი არ არის — ეკონომიკური წესრიგი და მის შესახებ მსჯელობა ყოველთვის უკავშირდება და გამომდინარეობს მორალური სისტემიდან და მის შესახებ მსჯელობიდან და პირიქით.

30 წლის განმავლობაში სმიტი კითხულობდა ლექციებს, სწავლობდა ეკონომიკურ ქცევას, მოგზაურობდა და ავითარებდა თავის იდეებს. კვლევის შედეგი კი ახალი დისციპლინა და წიგნი იყო, რომელსაც 200 წელზე მეტია მნიშვნელობა არ დაუკარგავს.

ამ წიგნის მთავარი დამსახურებაა ეკონომიკის მეცნიერების, როგორც მიდგომის და არა როგორც თეორიის და თეორიების ნაკრების განსაზღვრა. როგორც მეოცე საუკუნის ეკონომიკის მეცნიერების ერთ-ერთმა ყველაზე ცნობილმა წარმომადგენელმა ჯონ მეინარდ კეინსმა თქვა, „ეკონომიკური თეორია არ ასაზრდოებს პოლიტიკაში მყისიერად გამოსაყენებელ მყარ დასკვნებს. ის უფრო მეთოდია და არა დოქტრინა, გონების აპარატია, აზროვნების ტექნიკა, რომელიც მის მფლობელს სწორი დასკვნების გამოტანაში ეხმარება“.

ამ წიგნის წაკითხვას არა მარტო ინტელექტუალურ-სამეცნიერო, არამედ პრაგმატული მნიშვნელობაც აქვს, ილია ჭავჭავაძის უცნაურად თანამედროვე სიტყვების მიხედვით, „ეხლანდელს დროში ნურვინ იფიქრებთ, რომ წინ წაუხვიდეთ მცოდნესა და განსწავლულსა და ან არსებობისათვის ჭიდილში საეკონომიო მოედანზედ გამარჯვება თქვენ დაინარჩუნოთ“.

„გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“-ის მეორე ქართული გამოცემა ძირითადად იმეორებს 1938 წლის ფილიპე გოგიჩაიშვილისეულ თარგმანს. გამომცემლობამ მოახდინა რამდენიმე უმნიშვნელო ცვლილება, იმისათვის, რომ მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართული ენა თანამედროვე მკითხველს ზედმეტად უცნაურად არ მოსჩვენებოდა.

თსჯულის შესავალი და გეგმა

ყოველი ხალხის წლიური შრომა არის ის თავდაპირველი ფონდი, რომელიც აძლევს მას არსებობისთვის და კომფორტისთვის ყველა საჭირო საგანს, რასაც იგი მოიხმარს წლის განმავლობაში და რაც ყოველთვის შესდგება ან ამ შრომის უშუალო პროდუქტისაგან, ანდა იმისგან, რაც იმ ხალხის მიერ მიიღება ამ პროდუქტებზე გაცვლით სხვა ხალხებისაგან.

ამიტომ, იმის მიხედვით, უფრო დიდი თუ უფრო პატარა რაოდენობისაა ეს პროდუქტი ან ის, რაც მასზე გაცვლით მიიღება, იმათ რიცხვთან შედარებით, ვინაც იგი უნდა მოიხმარონ, ხალხი უკეთ ან უფრო ცუდად არის მომარაგებული ყველა იმ საგნებით, რომლებიც აუცილებელია არსებობისა და კომფორტისთვის და რომლებიც მას ესაჭიროება.

მაგრამ ეს შეფარდება ყოველ ხალხში დამოკიდებულია ორ სხვადასხვა გარემოებაზე: ჯერ ერთი, დახელოვნებასა, ხელმარჯვეობასა და საზრიანობაზე, რომლითაც საერთოდ სწარმოებს ხალხის შრომა, და, მეორე, შეფარდებაზე იმ რიცხვს შორის, რომელნიც ასეთ შრომაში არ არიან ჩაბმულნი. როგორც არ უნდა იყოს ამა თუ იმ ხალხის მინა, ჰავა ან ტერიტორიის სივრცე, ყოველთვის მისი წლიური მომარაგების სიუხვე ან ნაკლებობა, ამ განსაკუთრებულ პირობებში, იმ ორ გარემოებაზე იქნება დამოკიდებული.

ამ მომარაგების სიუხვე ან ნაკლებობა, როგორც სჩანს, დამოკიდებულია უფრო პირველ გარემოებაზე, ვიდრე მეორეზე. ველურ — მონადირე და მეთევზე — ხალხებში ყოველი ადამიანი, რომელსაც მუშაობა შეუძლია, მეტნაკლებ ეწევა სასარგებლო შრომას და ცდილობს შეძლებისამებრ მოიპოვოს არსებობისა და კომფორტისათვის ყველა საჭირო საგანი თვით თავისთვის ან თავისი ოჯახის და ტომის იმ წევრთათვის, რომლებსაც სიბერის, სინორჩისა თუ უძლურების გამო არ შეუძლიათ ნადირობა და თევზაობა. მაგრამ ასეთი ხალხები ისე საშინლად ღარიბნი არიან, რომ

გაჭირვება მათ ხშირად აიძულებს — ან ყოველ შემთხვევაში ისინი ფიქრობენ, რომ გაჭირვება აიძულებს პირდაპირ დახოცონ თავიანთი ბავშვები, მოხუცები და ქრონიკული სენით დაავადებულნი, ანდა მიატოვონ ისინი უპატრონოდ შიმშილისგან სასიკვდილოდ ან ველური მხეცების მიერ შესაჭმელად. პირიქით, კულტურული და აყვავავებულ ხალხებში, — თუმცა მათში ადამიანთა დიდი ნაწილი სრულიად არ მუშაობს, და ამასთან ბევრი მათგანი ათჯერ, ხშირად ასჯერაც მეტი შრომის პროდუქტს მოიხმარებს, ვიდრე მშრომელთა უდიდესი ნაწილი, — საზოგადოების მთელი შრომის პროდუქტი ისე დიდია, რომ ხშირად ყველანი უხვად არიან პროდუქტით მომარაგებულნი, ასე რომ მშრომელს, უდაბლესი და უღარიბესი კლასის მშრომელსაც კი, თუ იგი მომჭირნე და შრომის მოყვარე არის, შეუძლია არსებობისა და კომფორტისთვის საჭირო საგანთა უფრო დიდი რაოდენობა მოიხმაროს, ვიდრე ამის მოპოება ძალუძს რომელსამე ველურს.

მიზეზები ამ პროგრესისა შრომის პროდუქტიულ ძალათა სფეროში და ის წესი, რომლის მიხედვითაც ამ შრომის პროდუქტი ბუნებრივად განაწილდება ადამიანთა სხვადასხვა კლასებსა და ჯგუფებს შორის საზოგადოებაში, ამ გამოკვლევის პირველი წიგნის საგანს შეადგენს.

რა მდგომარეობაშიც უნდა იყოს დახელოვნება, ხელმარჯვობა და საზრიანობა, რომლისთვისაც ესა თუ ის ხალხი ეწევა შრომას, მისი წლიური მომარაგების სიუხვე თუ ნაკლებობა, ამ მდგომარეობის უცვლელობისას, დამოკიდებული უნდა იყოს შეფარდებაზე იმ ადამიანთა რიცხვსა, რომელნიც წლების განმავლობაში სასარგებლო შრომას ეწევიან, და იმათ რიცხვს შორის, რომელნიც ასეთ შრომაში არ არიან ჩაბმულნი. სასარგებლო და პროდუქტიული მუშების რიცხვი, როგორც ეს ნაჩვენებია იქნება შემდგომ, ყველგან შეფარებულია იმ კაპიტალის სიდიდესთან, რომელიც იხარჯება მათთვის სამუშაოს მისაცემად, და იმ განსაკუთრებულ წესთან, რომლითაც ეს კაპიტალი გამოიყენება. ამიტომ მეორე წიგნი განიხილავს კაპიტალის ბუნებას, მისი თანდათან დაგროვების წესს და შრომის სხვადასხვა რაოდენობას, რომელიც კაპიტალს, მისი გამოყენების სხვადასხვა წესის მიხედვით, მოძრაობაში მოჰყავს.

ხალხები, რომელთაც შრომაში დახელოვნებისა, ხელმარჯვობისა და საზრიანობის მხრივ საკმაოდ წინ წაინიეს, ფრიად სხვადასხვა გეგმებით

ხელმძღვანელობდნენ ამ შრომის საერთო წარმართვისა თუ მიმართვის საქმეში, და ეს გეგმები ყველა როდი იყო შრომის პროდუქტის გადიდებისათვის თანაბრად ხელსაყრელი. ზოგ ხალხთა პოლიტიკა განსაკუთრებით ამხნევებდა სასოფლო მეურნეობას, სხვა ხალხთა კი — საქალაქო მრეწველობას. ძნელად რომ რომელსამე ხალხს ერთნაირი და მიუკერძავე განწყობილება ჰქონებოდა ყველა სახის მრეწველობის მიმართ. რომის იმპერიის დაცემის დროიდან დაწყებული ევროპის პოლიტიკა უფრო ხელსაყრელი იყო ხელობისათვის, მანუფაქტურისა და ვაჭრობისთვის, ერთი სიტყვით, საქალაქო მრეწველობისთვის, ვიდრე მინათმოქმედებისთვის, — სასოფლო შრომისთვის. ის გარემოებანი, რომელთაც, როგორც ეტყობა, გამოიწვიეს და განამტკიცეს ეს პოლიტიკა, მესამე წიგნშია განმარტებული.

თუმცა ეს სხვადასხვა გეგმები, იქნებ, პირველად მოსახლეობის ცალკეულ ჯგუფთა კერძო ინტერესებით და ცრურწმენით იყო გამოწვეული, იმ შედეგების სრულიად მხედველობაში მიუღებლად და წინასწარ გაუთვალისწინებლად, რომლებიც აქედან უნდა წარმდგარიყო საზოგადოების საერთო კეთილმდგომარეობისათვის, მაგრამ ისინი საბაბი გახდნენ პოლიტიკური ეკონომიის ფრიად სხვადასხვა თეორიებისათვის, რომელთაგან ზოგნი პირველ რიგში აყენებენ ქალაქის მრეწველობის მნიშვნელობას, სხვანი კიდეც — სოფლისას. ამ თეორიებს მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდათ არა მხოლოდ სწავლულ ადამიანთა შეხედულებაზე, არამედ ხელმწიფეთა და სახელმწიფოთა საჯარო მართვა-გამგეობაზეც. მეოთხე წიგნში მე შევეცადე შეძლებისამებრ სრულიად და ზედმინევნით განმე-მარტა ეს სხვადასხვა თეორიები და ის მთავარი შედეგები, რომლებიც მათ წარმოშვეს სხვადასხვა ეპოქებსა და ხალხებში.

ამგვარად, ამ პირველი ოთხი წიგნის საგანია იმის გამორკვევა, თუ რაში მდგომარეობდა ხალხის მთავარი მასის შემოსავალი, ან როგორი იყო იმ ფონდების ბუნება, რომლებიც სხვადასხვა ეპოქებსა და სხვადასხვა ხალხებში აკმაყოფილებდა მათ წლიურ მოხმარებას. მეხუთე და უკანასკნელი წიგნი განიხილავს ხელმწიფის ანუ სახელმწიფოს შემოსავალს. ამ წიგნში მე შევეცადე დამენახებინა, ჯერ ერთი, ის, თუ რა და რა აუცილებელი ხარჯები აწვეს ხელმწიფეს ანუ სახელმწიფოს, ამ ხარჯებიდან რომელი უნდა დაიფაროს მთელი საზოგადოების საერთო გა-

მოსაღების გზით და რომელი საზოგადოების მხოლოდ განსაზღვრული ნაწილის ანუ მისი ცალკე წევრების მიერ; მეორე, რა და რა სხვადასხვა მეთოდების მიხედვით შეიძლება მთელ საზოგადოებას დაეკისროს იმ ხარჯების დაფარვა, რომლებიც აწევს მთელ საზოგადოებას, და რაში მდგომარეობს თითოეული ამ მეთოდის მთავარი უპირატესობა და არახელსაყრელობა; და, მესამე, დაბოლოს, რა და რა მიზეზები და მოსაზრებები აიძულებდა თითქმის ყველა თანამედროვე მთავრობას დაეგირავებინა თავისი შემოსავლის ნაწილი ანუ ვალეები აელო, და რა გავლენა ჰქონდა ამ ვალეების საზოგადოების ნამდვილ სიმდიდრეზე, მისი მიწისა და შრომის ნლიურ პროდუქტზე.